

A konzervatív populizmus kihívásai

Politikai áttrendeződések az Egyesült Államokban az 1990-es évektől napjainkig

Bevezetés

Ha van kifejezés, amely az elmúlt évek politikai diskurzusát dominálta, az a populizmus. Annak ellenére, hogy a fogalom a politikatudományok, a média és a közbeszéd egyik leggyakrabban használt terminusává vált, máig nem alakult ki egyetértés arról, hogy mit is takar pontosan. Történelmi perspektívából tekintve populizmusként értelmezhető a római Gracchus fivérek földosztáson alapuló politikai programja a Kr. e. 2. században, a földközösségeken alapuló társadalmat propagáló orosz narodnyik mozgalom a 19. század második felében, valamint – ami térben közelebb áll dolgozatom témájához – az Amerikában a 19. század végén kibontakozó, agrárszocialista gyökerekkel rendelkező politikai törekvés egyaránt. Fontos észrevenni ugyanakkor, hogy az említett példákat a jelenkorból visszatekintve nem feltétlenül kapcsolják a populizmus napjainkban elterjedt, cseppet sem értéksemleges értelmezéséhez. Lányi András 2019-ben a *Kellék* folyóiratban megjelent cikkében¹ a következőképpen fogalmaz: „a populizmus feltámadását a közösség hiányban szenvedő és ezért önazonosságában elbizonytalanodó tömegem ber politikai reakciójának tartom”.² Noha van kapcsolat a mai populizmus és – az amerikai agrárpopulista mozgalom példájánál maradva – a kapitalista modernizáció ellen tiltakozó vidéki kistulajdonosok ’harmadikutas’ mozgalma között, ám Lányi szerint fontos különbség, hogy a „száz évvel ezelőtti populizmus még létező közösségeket védelmezett, míg a mostani a közösségek eltűnése nyomán fellépő frusztrációból merít energiát a maga defenzív identitásának kiépítéséhez”.³ Lányi gyakran hivatkozott megállapítása véleményem szerint vitatható. Az elmúlt 100 év populista jellegű törekvéseit összehasonlítva nem feltétlenül állja meg a helyét a “létező közösségek” természetes azonosságtudata és a felülről kreált “defenzív identitás” szembeállítás. Ezenkívül kétségbe vonható, hogy a jelenkori populizmus mögött nem volnának valós csoportérdekek és racionalitások. A száz évvel ezelőtti populizmusok, akár az Egyesült Államokban, akár Európában gazdasági értelemben a modernizáció által veszélyeztetett agrártársadalom és munkásosztály érdekeinek védelmét tűzték ki célul. A populizmus kulturális vonatkozásaiban ugyanakkor a nacionalista és bevándorlásellenes attitűdök is megjelentek már a 19. század második felében. Ha tehát Lányi a munkásosztályt, illetve az agrártársadalmat “létező

¹ Lányi András: Populizmus, avagy a demokrácia válsága. *Kellék* 2019/61. Populizmus(ok). 207-223.

² Uo. 214.

³ Uo. 215.

közösségek”-ként definiálja, figyelmen kívül hagyja, hogy ezek a társadalmi csoportok retorikailag is hangolt közösségek voltak. Hasonlóképpen leegyszerűsítő magyarázat a jelenkori konzervatív populizmusok társadalmi bázisának valódi gazdasági elégedetlenségtől eltekinteni. Az identitáspolitikai korszakában tűnhet úgy, hogy már nincsenek “létező közösségek” (markánsan elkülönülő társadalmi osztályok), szerintem viszont ezek a közösségek igen is megvannak, csak a politikai és gazdasági elit érdekében az áll, hogy a létező határok, törésvonalak ne legyenek felismerhetőek, hanem a társadalom tagjai ne valós érdekeik, hanem az identitáspolitikai által kijelölt kérdések mentén határozzák meg magukat.

Dolgozatom egyik célja, hogy megismertesse a jelenkori amerikai konzervatív populizmus társadalmi bázisának tapasztalatait, gondolkodásmódját és értékrendszerét, valamint ezeket politikatörténeti kontextusba helyezze az elmúlt évtizedek választási eredményeinek elemzésével. Egyetértek Mudde érvelésével,⁴ aki szerint a populizmus az ember közösségigényének antropológiai alapjaira épül és „kaméleon jelleggel” ölt baloldali, vagy éppen jobboldali színezetet, sőt jellemzően mindkét politikai oldal értékeinek képviselte megjelenik benne. Mudde szerint⁵ fontosabb azt vizsgálni, miért tudott a populizmus megerősödni a 80-as éveket követően. Európában és az Egyesült Államokban egyaránt megfigyelhető ebben a korszakban a populista pártok erősödése, amely folyamatot már ekkor is a liberális demokrácia veszélyének tekintették. Az osztrák FPÖ, a francia FN növekedése annak volt köszönhető, hogy a korszakban csökkent a demokratikus rendszerekbe vetett bizalom. Politikailag kilátástalan időszakokban tud a populizmus megerősödni, mert érzelmi alapokra építve tud kézzel fogható magyarázatokat adni problémákra, ez persze nevezhető oportunista politizálásnak is, ha a választások előtti adócsökkentésre gondolunk. Mudde szerint a populizmus értelmezése új definíciót igényel: *“A populizmus olyan ideológia, ami a társadalmat homogén antagonisztikus csoportokra osztja, a tiszta nép és a korrupt elit áll egymással szemben.”*⁶ A populista ideál szerint a politikának a tömeg akaratát (volonté générale) kellene tükröznie.⁷ A populizmus azonban a szocializmushoz képest nem rendelkezik akkora intellektuális bázissal, de ez is csak a kaméleon-jelleget, a nagy ideológiákhoz való betársulás lehetőségét teremti meg. Lányihoz visszatérve Mudde szerint a populizmus sosem osztályalapon osztotta fel a társadalmat, minden esetben egy mitikus, alkotott csoportot hozott létre, ami valóban nem a teljes társadalmat jelentette, hanem egy magcsoportot, egy elképzelt

⁴ Cas Mudde: Populism. In: Cas Mudde: On Extremism and Democracy in Europe. 2016. 68.

⁵ Cas Mudde: The Populist Zeitgeist. Government and Opposition, 39(4). 2004. 541–563.

⁶ Uo. 543.

⁷ Uo. 543.

közösséget, ami inkább a nemzethez hasonlítható fogalom. Ami a populizmusokban mindig egyértelmű, hogy ki vagy mi az ellenség. Egyfelől rousseau-i hagyomány, hogy a politikai pártokkal szemben, különutasként határozzák meg magukat, ugyanakkor a populisták nincsenek minden demokratikus intézmény ellen, céljuk csupán, hogy a rendszeren belüli elnyomottak felismerjék elnyomottságukat. A kaméleon-jelleg ellenére van a bal- és jobboldali populizmusok között egy fontos különbség, ami mégis szükségessé teszi, hogy dolgozatomban a baloldali/jobboldali jelzőket használjam. A jobboldali populizmus nem hirdeti osztályharcot, nem sarkallja az egyént magasabb fokú politikai aktivitásra, sőt a részvételiség helyett kifejezetten támogatja a képviselőt: a népnek mindössze annyi feladata van, hogy megbizonyosodjon arról, ki az a vezető, aki az ő érdekében cselekszik és azt feltétel nélkül támogassa. A jobboldali populizmus receptje tehát a csendes többség (silent majority) és a karizmatikus vezető.⁸

A populizmus megértéséhez fontos megfigyelni, hogy miként vélekedik az államról. Alapvetően a szabadpiacot és az egyén felelősségét hirdeti, és egyszerre gyanakvó a hatalmi elittel szemben, annak döntései mögött idegen érdekek (bankszektor, kulturális progresszívek) szolgálatát véli felfedezni. Látható tehát, hogy kritikája nem a demokratikus intézményrendszer strukturális felépítését éri, hanem a képviselő diszfunkcióit, amit többek között a liberalizmusból eredeztet. A populizmus tehát egyfajta illiberális demokratizmus⁹ vagy demokratikus extrémizmus.¹⁰

Kutatástörténet, szakirodalmi áttekintés

Az észak-amerikai populizmus történetének legismertebb hazai kutatója Paár Ádám történész-politológus, a Méltányosság Politikaelemző Központ kutatója. 2020-ban jelent meg *A populisták (h)ősei* című könyve,¹¹ amely az amerikai agrárpopulista mozgalom történetét mutatja be. Bozóki András politológus-szociológus is foglalkozott a témával,¹² illetve a politológiai szakirodalom is gyakran tárgyalja a populizmus problematikáját akár magyar, akár nemzetközi viszonylatban. Történeti szemszögből a neokonzervatív jobboldali populizmus észak-amerikai fejlődéstörténete máig feldolgozatlan. Tanulmányom célja, hogy az elmúlt 30 év amerikai populista törekvéseinek történeti áttekintését nyújtsa, illetve, hogy a választási

⁸ Uo. 546-547.

⁹ Fareed Zakaria: *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York. 2003. pp. 301.

¹⁰ Cas Mudde: *The Populist Zeitgeist*. Government and Opposition, 39(4). 2004. 561.

¹¹ Paár Ádám: *A populisták (h)ősei*. Az észak-amerikai populista mozgalom (1891-1908) rövid története, valamint eszméi rokon mozgalmak Magyarországon. Szombathely, 2020. pp 313.

¹² Bozóki András: Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország. Politikatudományi szemle 3(3). 33-68.

kampányok és statisztikai adatok (exit pollok) elemzésével mutassa be a modernkori populizmus jellemzőit, átalakulásait. A populizmusok közül kiemelendőnek tartom Ross Perot 1992-es (és 1996-os) elnökjelölti kampányát, Perot ugyanis a Theodore Rooseveltt 1912-es eredményét követő legsikeresebb harmadikpárti eredményt érte el, amikor közel 19%-ot ért el az 1992-es választásokon. Dolgozatom másik főszereplője Donald Trump, akit 2016-ban minden mértékadó elemzést meghazudtolva választottak meg az Egyesült Államok 45. elnökének, majd 2024-ben ismét nyerni tudott. A szavazói bázisok elemzése egyik központi célom, ugyanis ezen adatok alapján lehet a legjobban bemutatni, mit gondolnak a választók a gazdaságról, kultúráról, családról, vallásról. Össze fogom hasonlítani a szóban forgó politikai szereplők kampányainak egy-egy meghatározó kommunikációs lépését.

Az amerikai populizmus vázlatos története az 1990-es évekig

Az amerikai People's Party (Nép Párt) a Farmer's Allianceből kifejlődve 1892-ben alakult meg és elnökjelöltje, James B. Weaver 8,6%-ot szerzett a választásokon. Jelentős választási eredményei a későbbiekben nem voltak a pártnak, ami annak is köszönhető, hogy a demokraták már az 1896-os elnökjelölti kampányában részletesebben foglalkoztak a populisták bázisát képező farmerek problémáival (William Jennings Bryan demokrata jelölt végül kikapott William McKinley republikánus jelölttől). A századfordulót követően a farmer érdekérvényesítés kiegészült a munkások érdekérvényesítésével és – noha a Nép Párt 1909 környékén feloszlott – az 1920-as évekre érvényesülni kezdett az az izolacionista gazdaságpolitika, amit a populisták mindig is zászlójukra tűztek. Ekkoriban szigorítottak a bevándorlási törvényeken is az Egyesült Államokban, ami szintén egyezett a bezárkózó populista politikai akarattal. Csakhogy az 1929-ben bekövetkezett a gazdasági világválság, amely részben az izolacionizmusból fakadó túltermelésből következett. Ezekben az időkben a populizmus jellemzően baloldali volt: legfőbb célja a monopolisztikus vállalati és pénzügyi érdekek befolyásának visszaszorítása, és a kisvállalkozók, farmerek, munkások megerősítése volt, de retorikájában narratív módon összekapcsolódott a nacionalizmussal és a xenophóbiával is.¹³ Az 1930-as évektől a Rooseveltt féle New Deal sikere jó időre kifogta a szelet a populista törekvések vitorlájából.¹⁴ A második világháborút követő évtizedek gazdasági fellendüléshez vezettek az Egyesült Államokban Egyes álláspontok szerint¹⁵ az 1950-es évek antikommunista, antiintellektualista mccarthyizmusa tekinthető populizmusnak, viszont ez a mozgalom nem

¹³ Paár Ádám: Ellenségek az amerikai populista mozgalom (1891-1908) propagandájában. Médiakutató 20 (1). Bp. 9-24.

¹⁴ Richard Hofstadter: The Age of Reform. From Bryan to F. D. R. London 1962. 4.

¹⁵ Richard Hofstadter: The Pseudo-Conservative Revolt. The American Scholar 24(1). 1954-55. 9-27.

rendelkezett¹⁶ olyan gazdaságpolitikai üzenetekkel, amelyek alapján populistának tekinthetnénk, ezek az álláspontok inkább a populizmusnak a demagógia szinonimájaként használt jelentésére épülnek. A 1960-as évek kulcsfontosságú évtized a jelenkori populizmus eredete szempontjából. Ugyanis ‘68-as diáklázadások, a háborúellenes tüntetések, a kisebbségek polgárjogi mozgalmi, a multikulturalizmus és a szexuális forradalom olyan ellenreakciót váltott ki az amerikai társadalomból, amely a törvényesség, a rend, a joguralom, a hagyományos életmód és a hagyományos családmodell eszméje mellett állt ki. Az „új baloldalra” tehát válaszul létrejött az „új jobboldal”.¹⁷ A gazdasági kérdések mellett megjelentek a kulturális kérdések is. Ezekre a kulturális kérdésekre a demokrata párt máig nehezen ad kielégítő válaszokat. Paár Ádám szerint¹⁸ ez annak következménye, hogy a Demokrata Pártot – profilját leszűkítve – a gazdaságilag vesztesek és hátrányos helyzetű kisebbségek védelmével azonosítják, értve ezalatt az 1930-as évektől az 1970-es évek elejéig tartó redistribúciós politikát, a társadalombiztosítás alapjainak a lerakását, illetve az oktatás, egészségügy, környezet- és fogyasztóvédelemet szabályozó törvényeket. A demokrata párti kormányok háttérbe helyezték a kulturális kérdéseket, így ezeket az „új jobboldal” magához tudta ragadni. 1968 az amerikai pártrendszer átalakulásában is kiemelt jelentőségű, ugyanis ez volt az az év, amikor a Demokrata Párt végleg elvesztette a déli államokat (*deep south*: Louisiana, Alabama, Mississippi). A *deep south* esetében külön érdekes, hogy ezeket nem Richard Nixon nyerte el, hanem a független populista jelölt, George Wallace, a fehér szupremácia hangadója, aki a Johnson-féle emancipatorikus politika táplálta déli ellenérzéseket egyre jobban tudta magához becsatornázni. Végül Nixon nyerte a választást, aki a *silent majority* (csendes többség) képviselőjeként hivatkozott magára, ami illeszkedik a populizmus antiestablishment jellegére. A nép leszűkítése – Nixon esetében a békére és rendre vágyó állampolgárok, Wallace esetében a „fehérek” és a munkásosztály – tipikus populista módszer. Nixon választási kampányával ráadásul új társadalmi bázist is teremtett a populizmusnak, a középosztályt. A jobboldali, konzervatív populizmus hegeli fejlődési modelljét¹⁹ rövid ideig felborította Jimmy Carter 1976-tól kezdődő újra a déli agrárpopulista hagyományokra építő elnöksége, amely abból a szempontból is unikális, hogy Carter a korábbi izolacionista populista

¹⁶ Paul Rogin: *The Intellectuals and McCarthy: The Radical Sector*. Cambridge. 1969. pp. 366.

¹⁷ Shelby Steel: *Conservatism as Counterculture*. National Review 67/4. 2015. Link: <https://www.nationalreview.com/magazine/2015/03/09/conservatism-counterculture-2/> (Utolsó letöltés: 2025.01.14.)

¹⁸ Paár Ádám: *A populisták (h)ősei. Az észak-amerikai populista mozgalom (1891-1908) rövid története, valamint eszmei rokon mozgalmi Magyarországon*. Szombathely, 2020. 33-34.

¹⁹ David McCabe: *Hegel and the Idea of Philosophical History*. History of Philosophy Quarterly, 15(3) 1998. 370.

hagyományoktól elszakadva felismerte a külpolitika fontosságát is.²⁰ Carter reformígéretei azonban nem tudtak teljesülni, aminek voltak gazdasági és politikai okai (olajválság, infláció, geopolitikai konfliktusok), így aztán 1980-ban Ronald Reagan és az „új jobboldal” került a Fehér Házba és a konzervatív ellenforradalom átvette az irányítói pozíciót. Az „új jobboldalhoz” egyszerre kötődött a piaci liberalizáció, a kulturális konzervativizmus és vallásosság.²¹ Az 1980-as választások során a gazdasági válságból és Jimmy Carter elnökségéből kiábrándult munkásosztálybeli szavazók jelentős része Ronald Reagant támogatta, aki közsimertségével, és a kihívói szerepből fakadó optimista ígéreteivel vonzóbb választásnak bizonyult, mint a demokrata Walter Mondale. Azonban a Reagan korszak sem a munkásosztályról szólt, így a Demokrata Párt számára a lehetősége fennállt, hogy visszahódítsa elveszített munkásszavazóit. Európában ez az az időszak, amikor a jobboldali populizmusok erősödni kezdenek, akár az osztrák FPÖ (Osztrák Szabadság Párt), akár a Jean-Marie Le Pen-féle FN (Nemzeti Front) esetében, mellettük kevésbé radikális jobboldali pártok támogatottsága is egyre magasabb lett (pl. Silvio Berlusconi Forza Italia-ja).²² Valamennyi populista irányultság közös eleme a nemzetközpontúság volt, ugyanakkor a nemzetközi folyamatok egymásra hatva is tudtak erősödni, vagyis a populizmus egyúttal globalizálódott.

Az 1990-es években egyszerre ment végbe több nyugati országban a populizmus erősödése. A jelenség hátterében egyrészt az állt, hogy a hatvanas évek végétől a politikai válságok következtében a politikai elit és a nép egyre jobban távolodni kezdett egymástól.²³ Ugyanígy távolodni kezdett a média is a politikai pártoktól, megjelent a privát média,²⁴ ami lehetőséget teremtett a populista, érzelmeközpontú politizálásnak, amivel szélesebb tömegeket nyert meg magának. A sokpólusú nyilvánossággal a magasabb iskolázottságú rétegek is paradox módon nyitottabbak lettek a populizmus irányába, az értelmiség politikai öntudatra ébredése leginkább az elit döntéseinek megkérdőjelezésében és az általános gyanakvásban öltött alakot. Míg a ‘68-at követő kiábrándulás depolitizáltságot vont maga után, a populisták ebben a közhangulatban a repolitizálás lehetőségét látták meg és akarták végrehajtani saját eszközeikkel. Az 1990-es évektől a populizmus a republikánusok politikájába kezdett beépülni, de jellemző a korszakra a harmadik utas populista kampányok sikere is. A média és a

²⁰ *Paár Ádám*: A populisták (h)ősei. Az észak-amerikai populista mozgalom (1891-1908) rövid története, valamint eszméi rokon mozgalmak Magyarországon. Szombathely, 2020. 202.

²¹ *Andor László*: Amerika évszázada. 2002. 253.

²² *Cas Mudde*: The Populist Zeitgeist. Government and Opposition, 39(4). 2004. 549.

²³ *Klaus von Beyme*: The Concept of Political Class: A New Dimension of Research on Elites? West European Politics, 19(1). 1996. 84.

²⁴ *Cas Mudde*: The Populist Zeitgeist. Government and Opposition, 39(4). 2004. 553-554.

nyilvánosság átalakulásával a fennálló politikai establishmentnek azzal kellett szembesülnie, hogy a politikai botrányok, korrupció lassan került be a köztudatba, egyre gyorsabban terjed, illetve külpolitikai okok is közrejátszottak. Amikor Francis Fukuyama megírta a történelem vége? című esszéjét²⁵ 1989-ben amellet érvelt, hogy a nyugat és a liberális demokrácia megnyerte a történelmet. Azonban ez csak a komparatív történelemszemlélet nézőpontjából jelenthet megnyugvást a nyugatnak. A hidegháború vége megszüntette a liberális demokráciák nagy ellenségképét, amivel szemben felértékelhették magukat, az emberek pedig, ellenség hiányában elkezdtek a politikát önmagában értékelni. Éppen azokat az ideákat kérték számon a politikai eliten, amelyeket az elmúlt évtizedek nagy ideológiai szembenállásának korszakában hangoztattak. A közembernek a politikus különleges kompetenciájába vetett hite is megingott azáltal, hogy jobban belelátott a politika “békés hétköznapijaiba”.

Ross Perot milliárdos populizmusa

A demokraták az 1992-es választásoknak azzal a céllal mentek neki, hogy visszahódítsák azokat a déli államokat a republikánusoktól, amelyeket 1968-ban elvesztettek, illetve, hogy vonzó üzenetet fogalmazzanak meg a munkásosztály számára. 1992-ben azonban nem csak Bill Clinton hívta ki Bush elnököt, hanem Ross Perot dúsgazdag texasi üzletember is. Perot a hatvanas években adatfeldolgozással kapcsolatos vállalkozásaiból gazdagodott meg. Miután bejelentette az indulását, a közvélemény kutatások számos államban népszerűbbnek mérték, mint az elnököt, vagy a demokrata kihívót. Perot azért is tudott ennyire népszerű lenni, mert a politikai üzenete egyszerű és közérthető volt, Andor László ezt így foglalta össze az Amerika évszázada című 2002-es könyvében: „*Washington hatalmát és Amerika nemzetközi szerepvállalását csökkenteni kell, a költségvetést pedig a bevételek növelésével és a kiadások határozott lefaragásával egy-két év alatt ki kell egyensúlyozni.*”²⁶ Ellenezte például az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt (NAFTA), amellyel kapcsolatban több televíziós vitát is folytatott Al Gore alelnökkel. Mégis, gazdasági kérdésekben tett oldalválasztásainál fontosabb volt a kommunikáció. Kampányának sikere a populista retorika és a kiemelkedő médiahasználat ötvözete volt. Folyamatosan kommunikált a választókkal a médián keresztül, ráadásul sikerült olyan hangot megütnie, amelyre nagyon sok amerikai állampolgár tudott rezonálni. A médiaszereplés sokszor könnyebb a nyilvános szerepvállalásnál, mert előre szerkeszthető műsorok esetében sokkal kisebb esély van a hibázásra, mint élőben. De Perot a kevésbé szerkesztett műfajokban is kiemelkedett, kifejezetten jól szerepelt például az

²⁵ Francis Fukuyama: The End of History? The National Interest 16. 1989. 3–18.

²⁶ Andor László: Amerika évszázada. 2002. 295.

elnökjelölti viták során. Linda Schulte Sass analógiája²⁷ szerint Ross Perot az a szereplő volt, akit Frank Capra választott szívesen filmjei főhősének: egyszerre a nép hangja, másfelől rendelkezik valami különös képességgel, ami lehetővé teszi számára, hogy megkérdőjelezze és megváltoztassa az egész fennálló rendszert. Perot célja, akár csak a Capra filmek hőseinek, az elmúlt Amerika értékeinek visszaállítása, a nosztalgia és a populizmus azon alapvető tulajdonsága, hogy egyszerű választ adjon az embereknek. Mudde szerint²⁸ a populizmus az emberek és a hatalom alapvető antagonisztikus szembenállása, Perot tehát minden erejét abba fektette, hogy saját magát a rendszerrel szemben határozza meg és mivel harmadik párti jelöltként nem volt része a politikai establishmentnek, ezt hitelesen is tudta képviselni.

Kifejezetten fontos Perot esetében tehát a forrásanyagok vizsgálata, a beszédek elemzése, ugyanis a szóhasználata illeszkedik a populista hagyományok szókészletébe. Perot rendszeresen hivatkozott magára, mint takarítóra, akinek feladata, hogy feltakarítsa azt a mocskot, amit a politikai establishment jelképez Amerika szőnyegén. Nem élt elvont ideológiák hangoztatásával, nem használt politikai szakkifejezéseket: mondanivalóját a legbefogadhatóbb módon adta át. Amerikát sokszor hasonlította emberi testhez, házhoz vagy autóhoz. Utóbbi azért is volt hatásos, mert Perot egyszerre tudott építeni az autószerelő analógiára, azaz, hogy ő az, aki meg tudja szerelni a túlpörgött motort (gazdaság), de másfelől az autóhasonlat hangsúlyozta Perot maszkulinitását is, ami szerves része volt az ő elnökjelölti image-ének.²⁹

Linda Schulte-Sasse tanulmánya foglalkozik Ross Perot mítoszképző beszédeivel és a szerző több kulcspillanatot emel ki az elnökjelölt 1992-es megnyilvánulásaiból. Perot gyakran beszélt az amerikai kisemberről, aki az amerikai értékeket képviseli, de küszködik az önérdékű hatalom elnyomása miatt. Kiemelendő ebben a narratívában az a levél, amelyet Ross Perot egy beszédében³⁰ idézett fel. Egy kansasi kislány Adrienne Cagiano kéri meg Perot-t, hogy induljon az elnökségért. A kis Adrienne szerint nem kellene, hogy egy kis csoport ember döntsön Amerika sorsáról. Ebben a történetben tökéletesen megtestesül az, amit Perot állít, miszerint az amerikai kisembereknek elégük van és nem hagyják, hogy semmibe vegyék őket. Gyakori politikai hiba amikor politikusok úgy akarnak felkarolni egy társadalmi csoportot, mint egy

²⁷ Linda Schulte-Sasse: Meet Ross Perot: The Lasting Legacy of Capraesque Populism. *Cultural Critique* 25. 91-119.

²⁸ Cas Mudde: The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4). 2004. 543.

²⁹ Linda Schulte-Sasse: Meet Ross Perot: The Lasting Legacy of Capraesque Populism. *Cultural Critique* 25. 98-101.

³⁰ A beszéd 1992 október elsején hangzott el, amikor Ross Perot bejelentette, hogy visszakapcsolódik az elnökjelölti küzdelembe. A beszéd szövege elérhető az alábbi linken:

<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/excerpts-news-conference-announcing-decision-campaign-for-president> (Utolsó letöltés: 2025.01.14.)

magatehetetlen entitást, aki képtelen a politikai véleményalkotásra. Perot nem ezt teszi, hanem úgy állítja be saját politikai aspirációit, mintha az a nép erejének és elégedetlenségének lenne a manifesztációja, ő pedig a szószóló. Itt jön a képbe a Perot féle „milliárdos populizmus” oximoronja, ami abban áll, hogyha az amerikai kisember ennyire tisztán látja a rendszer hibáit, miért éppen egy texasi milliárdosra van szüksége ahhoz, hogy ezt artikulálja.³¹ Perot általam hivatkozott beszédében előkerül az amerikai álom veszélyeztetettsége, amely kapcsán szintén személyes példán keresztül mutatja be ezen álom múltbéli nagyszerűségét, azt a tendenciát, hogy egy család generációról generációra egyre jobban él és ami most veszélybe került. Perot nem a gazdasági egyenlőtlenségeket kritizálja, hanem a társadalmi mobilitás egyre szűkülő lehetőségeire hívja fel a figyelmet. Perot alelnökének a háborús veterán Jim Stockdale-t választotta, amely szintén értékválasztás volt egyfelől abból a szempontból, hogy harmadikutaságát nem akarta beárnyékolni egy establishment jelölttel, azaz egy politikussal, másfelől hangsúlyozhatta a rend és fegyelem iránti elköteleződését is, amit az amerikai droghelyzet kapcsán ki is fejtett elnökjelölti vitájában. Ross Perot politikusi kvalitásait jelzi, hogyan tudott ennyi különböző történetet összehangolni, és megalkotni belőle az „amerikai nép” romantikus képét, amely a narratíva szerint elégedetlenségének képviselőjére, a rendszer helyreállítására kérte fel őt 1992-ben.

Ross Perot eredményes szereplésével végül a Clinton elnökséget tette lehetővé,³² ugyanis, ha nem indul, szavazói kulturális okoknál fogva valószínűleg a regnáló republikánus elnököt támogatták volna.

Donald Trump választási sikere

A 2008-as választás eredménye, illetve a gazdasági világválság ismét olyan helyzetet alakított ki, amikor a konzervatív fehér választóréteg azt érezhette, hogy a fennálló politikai rendszertől nem várhat megoldást a problémáira. A republikánus párton belül is válság alakult ki és úgy tűnt, hanyatlás vár a konzervatív oldalra. Ebben a politikai környezetben tudott felemelkedni a Tea Party mozgalom.³³ Az eredettörténetük 2009 februárjára vezethető vissza, amikor a CNBC riportere, Rick Santelli egy hosszú monológ keretében kritizálni kezdte az Obama adminisztráció jelzáloghitel-tervét, amely Santelli szerint a lúzereket akarja támogatni. Hasonló kritikát fogalmaztak meg Obama egészségügyi programjával kapcsolatban is. Santelli szerint ez a kapitalizmus ellen irányuló lépés, ezért a szabadpiaci logika mellett kiálló

³¹ Linda Schulte-Sasse: Meet Ross Perot: The Lasting Legacy of Capraesque Populism. *Cultural Critique* 25. 103.

³² Andor László: Amerika évszázada. 2002. 295.

³³ Vanessa Williamson—Theda Skocpol—John Coggin: The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism. *Perspectives on Politics* 9(1). 2011. 26.

amerikaiakat egy chicagói tea party-ra (tüntetés) hívta. A fogalmat (tea party) a republikánus véleményvezérek hamar felkapták és használni kezdték a közösségi médiában. Az év februárjában több tüntetés is volt országszerte, majd ez fejlődött tovább annyira, hogy 2010-ben a magukat Tea Party aktivistának tartó támogatók befolyásolni tudták a jelölőgyűléseket országszerte. Több elemzés is kimutatta,³⁴ hogy a Tea Party-ba bekapcsolódó amerikai konzervatív réteg nagy átfedést mutat azzal a társadalmi csoporttal, amely az 1990-es években Ross Perot politikájával tudott a legjobban azonosulni, leginkább azért, mert Perot személyében tudott egyesülni két fontos elem: a konzervativizmus és a libertarianizmus³⁵ itt hivatkozás kell az LA Times-ra. Statisztikailag a Tea Party szimpatizánsok idősebb, fehér középosztálybeliek, 55-60 százalékuk férfi, 80-90% fehér, 70-75% idősebb, mint 45 éves. Többségük republikánus szavazó, de függetlenek is nagy számban voltak jelen a csoportban.³⁶ A Tea Party mozgalmat szimpátiával követte az a Donald Trump is, aki Ross Perot-hoz hasonlóan nem a politikai életben építette fel magát a világ legfontosabb pozíciójáért, hanem a gazdasági elitből érkezve. Milliárdos üzletemberként Donald Trump mégis ugyanazt a fehér munkás- és középréteget tudta a legeredményesebben megszólítani, amelyet Richard Nixon vagy Ross Perot. Trump nem az első politikus, aki az elitekkel szemben határozza meg magát, de Perot után még csak nem is az első milliárdos, aki az amerikai kisember érdekeit hangoztatva szerzett népszerűséget.

Hogyan alakulhatott ki az a helyzet 2016-ban, hogy olyan rozsdaovezeti államok, mint Wisconsin, Michigan és Pennsylvania, ahol jelentős fehér munkás és középréteg él, olyan politikusra adták a szavazatukat, aki a gazdagoknak adócsökkentést, míg a munkásosztálynak egy – soha igazán komolyan nem vehető – falat ígért a mexikói határra? Miért kötötték ezt az alku ezek a szavazók? Miért döntöttek saját gazdasági érdekeik ellenében? Hasonló ellentmondásokra kereste a választ W.E.B Du Bois történész, aki 1935-ben adta ki a legtöbbet hivatkozott munkáját³⁷ *Black Reconstruction* címmel, amely az 1870-1880-as évek társadalmi koalícióit vizsgálta. Joshua Zeitz 2017-ben a Politico felületén megjelenő cikkében³⁸ foglalkozott Du Bois írásával és a következő gondolatokat emelte ki a szerzőtől: Du Bois szerint a munkásosztály egységének elmélete azon a feltételezésen alapul, hogy a munkások a belső féltékenységek ellenére egyesülnek, mert ellenzik a kapitalista kizsákmányolást, ezen alapulva

³⁴ Karlyn Bowman—Jennifer Marsico: *As The Tea Party Turns Five, It Looks A Lot Like The Conservative Base*. Forbes. 2014.

³⁵ Vanessa Williamson—Theda Skocpol—John Coggin: *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism*. Perspectives on Politics 9(1). 2011. 26.

³⁶ Uo. 27.

³⁷ W. E. B. Du Bois: *Black Reconstruction*. 1935. pp. 768.

³⁸ Joshua Zeitz: *Does the White Working Class Really Vote Against Its Own Interests?* Politico 2017.

a fehér és fekete munkások azonos érdekeik mentén erőteljesen tudnak fellépni az érdekeik védelmében. Csakhogy ez a koalíció nem tudott létrejönni, mert az Amerika történelmében végigvonuló rasszizmus éket vert ezen gazdasági érdekcsoport tagjai közé, pusztán etnikai alapon. A fehér munkáosztály kiegyezett az ültetvényesekkel és elfogadták a kevesebb bért, csak hogy megkaphassák a fehér felsőbbrendűségüket megalapozó pszichológiai krediteket. Ennek eredményeként a huszadik századra a Dél (mai értékben számolva) 5,5 trillió dollár értékű vagyont veszített és permanens gazdasági válság állt elő. Franklin Rooseveltnél a régiót „a nemzet első számú gazdasági problémájává” nyilvánította. A fehérséggel nyilván kézzelfogható előnyök is jártak, a fehér munkások részt vehettek nyilvános rendezvényeken, közparkokba járhattak, jobb iskolákat választhattak, közülük kerültek ki a rendőrök stb.

Ugyanaz a dilemma, amivel Du Bois is küzdött, kerül elő a trumpizmusban is: azáltal, hogy a munkáosztálybeli fehér szavazók Donald Trumpra szavaznak, nyilvánvalóan aláássák saját gazdasági érdekeiket. Trump persze tett gesztusokat feléjük, amikor a szabadkereskedelem és a bevándorlás ellen érvelt, illetve azt is ígérte, hogy feldolgozóipari munkahelyeket fog teremteni és előnyben részesíti „a sokakat a kevesekkel” (a szegényeket a gazdagokkal) szemben. Trump első elnöki ciklusában mégis olyan adótörvényt írt alá, ami a vállalatok és a szupergazdag magánszemélyek adóterheit csökkentette, míg sok középosztálybeli és munkáscsaládnak végül adóemeléssel kellett szembenéznie. A fehérségnek máig megvannak az előnyei, ha a feketéket érő rendőri erőszakra, egészségügyi visszaélésekre gondolunk, így valamennyire érthető, ha a fehérek olyan elnökjelöltet támogatnak, aki nem kívánja felborítani ezt a rendszert. Lehet, hogy Trump növelte a gazdasági egyenlőtlenséget, de a munkáosztálybeli fehérek legalább azt érezhették, hogy Trump Amerikájához tartoznak – fogalmazza meg Zeitz.³⁹

A trumpi populizmus értékelésekor megkerülhetetlen Richard Hofstadternek a *The Age of Reform* című munkája. Hofstadter szkeptikus volt a populizmussal kapcsolatban, azt egy a múltban ragadt politikai ideológiának tartva, amely a farmerek gazdasági érdekérvényesítését csak arra használta fel,⁴⁰ hogy szítsa a bevándorlás-ellenesség és az antiszemitizmus tüzét, illetve, hogy összeesküvéseleméleteket gyártson az elittel kapcsolatban. A trumpizmus bizonyos szempontokból illeszkedik ebbe a definícióba, ha a Pizzagate botrányra vagy a határpolitikára gondolunk. Hofstadter a populista politikusok média megnyilvánulásából következtetve alkotta meg ezt a definícióját és ebből a szempontból, ha ma nézné meg a Fox News

³⁹ Joshua Zeitz: Does the White Working Class Really Vote Against Its Own Interests? *Politico* 2017.

⁴⁰ Paul Rogin: *The Intellectuals and McCarthy: The Radical Sector*. Cambridge. 1969. 172-174.

közvetítéseit, vagy Trump közösségi médiában elhelyezett üzeneteit, valószínűleg ma sem lenne jobb véleménnyel a populizmusról. Azonban Trump szavazóbázisa nem csak a fehér felsőbbrendűséget hirdető fajgyűlölőkből áll. A 2020 és a 2024-es választási eredményekből látszik, hogy míg 2020-ban az elővárosi férfi szavazók 48%-a szavazott Trumpra, addig 2024-ben ez a szám már 52% volt, ami a csatatér államok demográfiai adottságaiból kiindulva, akár el is dönthette a választásokat.⁴¹

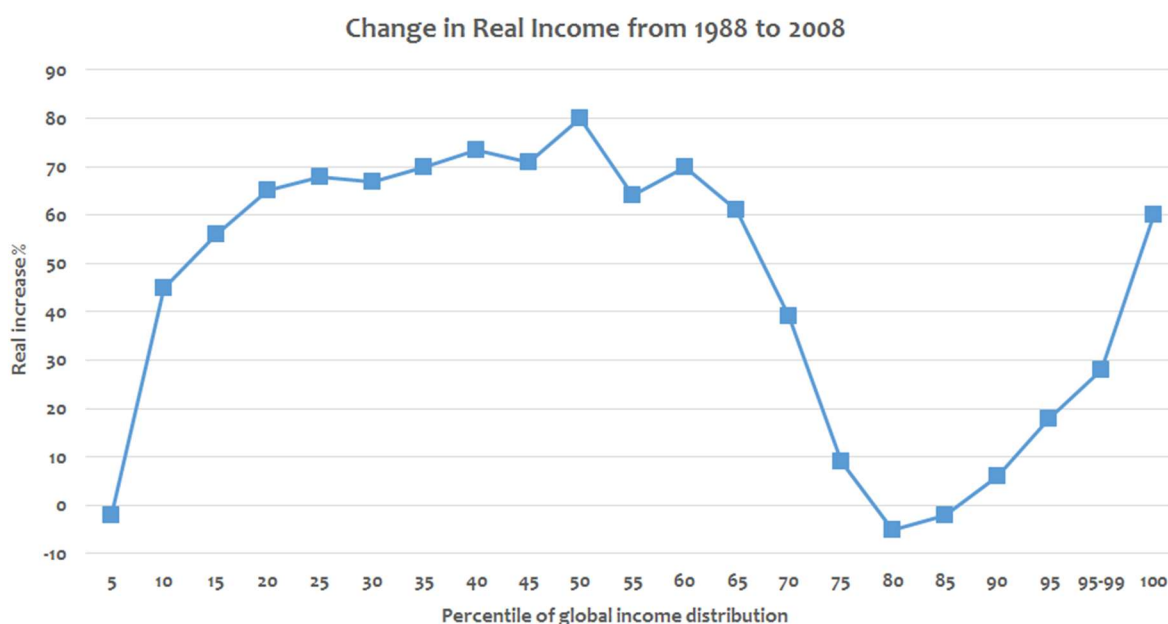

Az ábra jól mutatja, hogy a fontos csatatér államokban – ahol a lakosság nagyobb százaléka él elővárosi környezetben – nagyobb arányban szavazott a republikánus jelöltre, mint 2020-ban. Kép forrása: <https://www.nytimes.com/interactive/2024/11/06/us/politics/presidential-election-2024-red-shift.html> (Letöltés dátuma: 2025.01.14.)

Ennek egyfelől oka az a globális gazdasági tendencia, amit az elefántgörbével szoktak ábrázolni, azaz, hogy a világon a szegényebb és a nagyon gazdag társadalmi csoportok esetében reálértéken számolva gazdasági növekedés figyelhető meg, addig a középosztály stagnál, sőt veszít is jövedelmének értékéből. A görbe abból a szempontból megtévesztő, hogy úgy látszik

⁴¹ Az AP VoteCast közvéleménykutatása alapján megállapítható, hogy a győzelem szempontjából kulcsfontosságú elővárosi szavazatok esetében Trump 2020-ban alulmaradt Bidennel szemben, viszont 2024-re sikerült visszaszereznie azokat a szavazatokat, amelyeket egyszer (2016-ban) már magának tudhatott. Link: <https://www.apnews.com/projects/election-results-2024/votecast/> (Utolsó letöltés: 2025.01.14.)

rajta, mintha a szegények hasonló ütemű fejlődésen mentek volna keresztül, mint a gazdagok, ami valójában nem igaz, hanem inkább egy fordított L betű lenne a legszemléletesebb ábra.

Az ábra globális a reáljövedelem változását mutatja be 1988-2008 között a globális jövedelemeloszlás és a jövedelem növekedésének százalékos értékének függvényében

Kép forrása: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Elephant_Curve (Letöltés dátuma: 2025.01.14.)

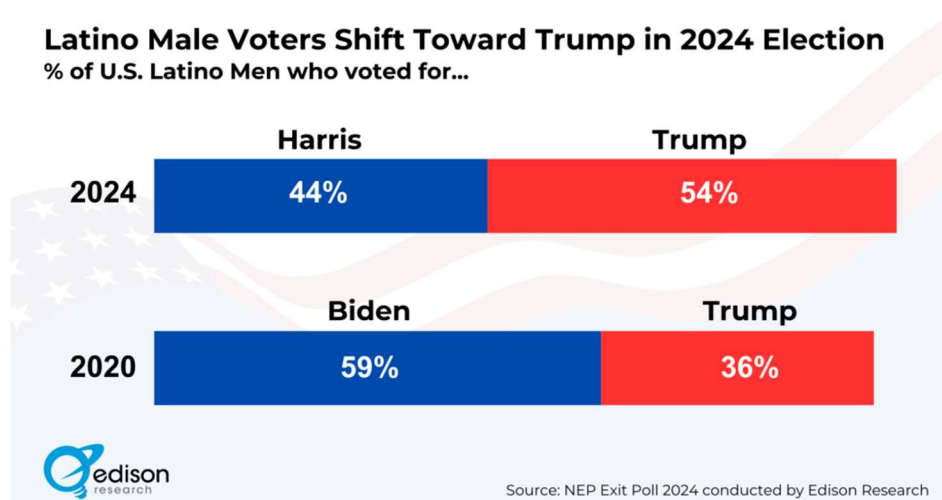
A középosztályt mégis az az alapbenyomás jellemezte 2016-ban és 2024-ben, miszerint az infláció és a magas jelzáloghitel-kamatok miatt egyre nehezebb a megélhetésük. Ezt az érzetet 2024-ben nem tudta felülrni a papíron jól teljesítő demokrata gazdaságpolitika (Bidenomics). A bideni gazdaságpolitika úgy is jellemezhető, hogy túl baloldalira sikeredett és az alsóbb osztályok támogatása elvitte a fókusz a középosztály helyzetének legalább szinten tartásáról. A trumpizmusban az a populista alapvonás figyelhető meg, hogy a népet nem osztályalapon különíti el, hanem “igazi Amerikáról” beszél, hangsúlyozva egy az elit és az alsó osztályok közötti titkos együttműködést, ami a középen álló fehér többség érdekérvényesítése ellen irányul⁴²

Vajon a trumpizmusnak volnának olyan ismertető jegyei, amelyek korábban nem voltak megfigyelhetőek a konzervatív jobboldali populizmusban az Egyesült Államokban?

A trumpizmus egyedi vonását az identitáspolitika korszaka teremtette meg. Az identitáspolitika értelmében a kulturális kérdések a legfontosabbak és ebben a keretrendszerben Trump sikeresen tudta megszólítani, azokat a kisebbségi, férfi szavazókat, akik korábban jellemzően demokrata

⁴² Michael Kazin: Trump and American Populism: Old Whine, New Bottles. *Foreign Affairs*, 95(6). 2016. 17–24.

pártiak voltak, de a katolikusságuk és az ebből fakadó tradicionálisabb családfelfogásuk nem illett bele a woke ideológia paradigmái közé. Ennek a jelentősége abban látszik a legjobban, hogy Trump a csatatérállamokban – ahol a feladata az volt, hogy megszólítsa azokat a fehér munkásosztálybeli szavazókat, akiket 2020-ban Biden viszaszerzett – nem azzal kampányolt, hogy munkahelyeket fog teremteni, vagy növeli az importvámokat, hanem azzal, hogy Kamala Harris a transzneműek érdekeit helyezi amerikai kisemberek mindennapi problémái elé. Számokra levetítve Trump a 2016-osnál sokkal jobb eredményt ért el a fekete és latino férfiak körében, ezért is sikerült neki 2024-ben a popular vote-ot is megszereznie.⁴³

A felmérést az Edison Research végezte a 2024-es exit poll eredmények alapján. Kép forrása: <https://www.edisonresearch.com/latino-male-voters-shift-toward-trump-in-2024-election/> (Letöltés dátuma: 2025.01.14.)

A korai populizmus faji-nacionalista eleme már a 1880-as években megfigyelhető volt, amikor a nagyvállalatok olcsó munkaerőigénye miatt beáramló kínai és japán munkaerő szólaltak fel. 1882-ben a kongresszus el is fogadta a Chinese Exclusion Act-et,⁴⁴ amely az első olyan törvény volt az USA-ban, ami nemzetiségi alapon tiltotta meg emberek belépését az országba. Ezt a törvényt két évtizeddel később a japánokra is ki akarták terjeszteni. A japánok ellen az érv az volt, hogy valójában mindenki kém és az USA megtámadásához gyűjtenek információkat. Napjainkban Trump esetében ez a vád és érvrendszer a muszlimokkal szemben fogalmazódik meg.⁴⁵

⁴³ Az AP VoteCast közvéleménykutatásából kiderül, hogy latino férfi szavazók mellett, a fekete férfi szavazók is nagyobb arányban szavaztak Donald Trumpra 2024-ben, mint 4 évvel korábban. Ennek a déli csatatérállamok (Georgia, North Carolina) esetében van kiemelt jelentősége. Link: <https://www.apnews.com/projects/election-results-2024/votecast/> (Utolsó letöltés: 2025.01.14.)

⁴⁴ A törvény eredeti változatának fénymásolata megtekinthető ezen a linken: <https://www.archives.gov/milestone-documents/chinese-exclusion-act> (Utolsó letöltés: 2025.01.14.)

⁴⁵ Részlet Donald Trump 2015 decemberében elhangzó beszédéből: "Without looking at the various polling data, it is obvious to anybody the hatred is beyond comprehension. Where this hatred comes

Konklúzió

Az 1990-es éve óta az amerikai politika vissza-visszatérő eleme a populizmus. Ennek okait vizsgáltam dolgozatomban. Egyetértek Lányi Andrással, hogy e politikai narratíva népszerűségének háttérében elsősorban egy általános – főként osztályalapú, etnikai és ideológiai – identitásválság állhat, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a technológiai tényezőket (médiapiac felszabadítása, közösségi média megjelenése) sem, amelyek ideális keretfeltételeket teremtettek egy új, elitkritikus politikai/állampolgári öntudat kialakulásához. Ezenkívül 1970-es évektől egyre nyilvánvalóbbá váló gazdasági megtorpanás (középosztály gazdasági helyzetének stagnálása, ingatlanhitel válság, pandémia) szinergiában hatva vezettek az amerikai társadalom megtört büszkeségéhez.⁴⁶ A társadalmi mobilitás drasztikus csökkenése és a különböző társadalmi rétegek között egyre növekvő szakadékok olyan vészjelzők, amelyek nemcsak az amerikai álmot megghiúsulását vetítik előre, hanem annak a nagyívű, erős nemzettudatnak a megbicsaklását is, amire az Egyesült Államok önképét és a külvilág számára megalkotott imázsát függetlenségének kikiáltása óta alapozta.

from and why we will have to determine. Until we are able to determine and understand this problem and the dangerous threat it poses, our country cannot be the victims of horrendous attacks by people that believe only in Jihad, and have no sense of reason or respect for human life. If I win the election for President, we are going to Make America Great Again." Forrás:

<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-donald-j-trump-statement-preventing-muslim-immigration>. (Utolsó letöltés: 2025.01.14.)

⁴⁶ Ezzel a témával foglalkozik Arlie Russell Hochschild: *Stolen Pride: Loss, Shame, and the Rise of the Right* című 2024-ben megjelent könyve, amely Barack Obama év végi könyvajánló listájára is felkerült.

Források és felhasznált szakirodalom

Források:

1. A Chinese Exclusion Act törvény eredeti változatának fénymásolata: <https://www.archives.gov/milestone-documents/chinese-exclusion-act>
2. A jövedelemeloszlást mutató elefántgörbe: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Elephant_Curve
3. A The New York Times választási térképe: <https://www.nytimes.com/interactive/2024/11/06/us/politics/presidential-election-2024-red-shift.html>
4. Az AP VoteCast közvéleménykutatásai: <https://www.apnews.com/projects/election-results-2024/votecast/>
5. Az Edison Research felmérése: <https://www.edisonresearch.com/latino-male-voters-shift-toward-trump-in-2024-election/>
6. Részlet Donald Trump 2015 decemberében elhangzó beszédéből: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-donald-j-trump-statement-preventing-muslim-immigration>.
7. Ross Perot 1992-es beszéde: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/excerpts-news-conference-announcing-decision-campaign-for-president>

Szakirodalom:

1. *Andor László*: Amerika évszázada. 2002.
2. *Arlie Russell Hochschild*: Stolen Pride: Loss, Shame, and the Rise of the Right. 2024
3. *Bozóki András*: Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország. Politikatudományi szemle 3(3). 33-68.
4. *Cas Mudde*: Populism. In: Cas Mudde: On Extremism and Democracy in Europe. 2016. 68.
5. *Cas Mudde*: The Populist Zeitgeist. Government and Opposition, 39(4). 2004.
6. *David McCabe*: Hegel and the Idea of Philosophical History. History of Philosophy Quarterly, 15(3) 1998.
7. *Fareed Zakaria*: The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad. New York. 2003. pp. 301.
8. *Francis Fukuyama*: The End of History? The National Interest 16. 1989.
9. *Joshua Zeitz*: Does the White Working Class Really Vote Against Its Own Interests? Politico 2017.

10. *Karlyn Bowman—Jennifer Marsico: As The Tea Party Turns Five, It Looks A Lot Like The Conservative Base.* Forbes. 2014.
11. *Klaus von Beyme: The Concept of Political Class: A New Dimension of Research on Elites?* West European Politics, 19(1). 1996.
12. *Lányi András: Populizmus, avagy a demokrácia válsága. Kellék* 2019/61. Populizmus(ok). 207-223.
13. *Linda Schulte-Sasse: Meet Ross Perot: The Lasting Legacy of Capraesque Populism. Cultural Critique* 25.
14. *Michael Kazin: Trump and American Populism: Old Whine, New Bottles. Foreign Affairs*, 95(6). 2016.
15. *Paár Ádám: A populisták (h)ősei. Az észak-amerikai populista mozgalom (1891-1908) rövid története, valamint eszmei rokon mozgalmi Magyarországon.* Szombathely, 2020.
16. *Paár Ádám: Ellenségképek az amerikai populista mozgalom (1891-1908) propagandájában. Médiakutató* 20 (1). Bp. 2019.
17. *Paul Rogin: The Intellectuals and McCarthy: The Radical Sector.* Cambridge. 1969.
18. *Richard Hofstadter: The Age of Reform. From Bryan to F. D. R.* London 1962.
19. *Richard Hofstadter: The Pseudo-Conservative Revolt. The American Scholar* 24(1). 1954-55.
20. *Shelby Steel: Conservatism as Counterculture. National Review* 67/4. 2015.
21. *Vanessa Williamson—Theda Skocpol—John Coggin: The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism. Perspectives on Politics* 9(1). 2011.
22. *W. E. B. Du Bois: Black Reconstruction.* 1935.